

YÜZEY ARAŞTIRMALARI IŞIĞINDA AYDIN YÖRESİ KÜLTÜREL GELİŞİMİNDE ERKEN DÖNEMLER

Sevinç GÜNEL*

Ege Bölgesi'nde İç Batı Anadolu'ya doğru en fazla sokulan bir vadi özelliğini taşıyan Büyük Menderes, kuzey ve güney yönlerinden sıra dağlarla çevrili coğrafi yapısıyla Aydın yöresinin en önemli konumunda bulunmaktadır (Harita: 1). Kuzeyinde doğu-batı doğrultusunda uzanan Aydın Dağları'nda (Messogis) yer alan dar geçitler, Menderes ve çevresinin İzmir yöresiyle bağlantılarını sağlamaktadır. Bu doğal geçitler, Büyük Menderes'in (Maeander) kuzey kollarının oluşturduğu İkizdere, Cımbaz Deresi, Yalkidere ve Morali Deresi gibi uzantılarla takip edilerek kuzey yönünde Küçük Menderes'e (Cayster) ulaşmaktadır¹. Aydın

Dağları'nın güneyinde Büyük Menderes'in ise, kıyı şeridinde doğru geniş bir delta görünümünü alarak zamanla denizden kazanılan bir haliç özelliğini aldığı anlaşılmaktadır². Büyük Menderes doğuda, Honaz Dağları'nın kuzeydoğusunda Kaklık yöresine değin takip edilebilmektedir³. Öte yandan güneyde, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusundaki Doğu ve Batı Menteşe Dağları, Menderes'in güney kollarını oluşturan Çine (Marsyas), Akçay/Bozdoğan (Harpasos) ve Karacasu ovaları arasında uzanarak Aydın yöresinin güneyini sınırlamaktadır⁴.

Bu coğrafi özellikleri ile farklı jeomorfolojik yapıyı bir arada sergileyen Aydın yöresi, kendi içinde

Harita 1: Aydın yöresi coğrafi yapısı

de alt bölgeler oluşturmaktadır. Bu bölgelerin kuzeyinde, doğu-batı doğrultusunda Aydın Dağları ve yüksek platoları uzanarak jeolojik ve morfolojik açıdan farklı bir görünüm sergilemektedir⁵. Aydın Dağları'nın en yüksek sıra dağları, kuzeydoğusunda Cevizli Dağı, doğusunda Beydağı uzantılarıyla takip edilmektedir⁶. Aydın Dağları'nın batısı, yüksekliği gittikçe azalan bir coğrafi yapıya sahiptir. Özellikle Aziziye yöresinde Büyük Menderes Ovası'nı kuzeyde Cumaovası'na ve İzmir'e bağlayan Aziziye geçitinde dağların yüksekliği belirgin bir şekilde azalarak Küçük Menderes'in oluşturduğu dar bir vadiyle birleşmektedir. Öte yandan, Aydın Dağları'nın güneybatı uzantısı Samsun Dağları'na (Mycale) bağlanmakta ve Ege kıyı şeridiyle birleşen bir coğrafyayı vermektedir⁷.

Aydın Dağları'nı güneyden sınırlayan Büyük Menderes Ovası, Aydın yöresinin çekirdek bölgesini içine alan bir konumdadır. Büyük Menderes, bulunduğu jeomorfolojik yapı içinde doğu yönünde daralan, batı ve güneybatısında ise, belirgin derin kıvrımlar ve kavisler oluşturan yapısıyla üç coğrafi bölge sergilemektedir. Doğu-batı yönünde birbirini takip eden bu bölgeler, Büyük Menderes'in doğusunu kapsayan Denizli yöresi, Büyük Menderes'in orta kesimini kapsayan, Aydın yöresi ve Büyük Menderes'in batısını sınırlayan Samsun Dağları (Gümüşdağı) önünde güneybatıya yöneldiği bölgede,

Aşağı Menderes kesimi olan Söke ve Milet yöresidir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan Büyük Menderes'in güneyinde ise, Çine, Akçay/Bozdoğan ve Karacasu kollarının oluşturduğu ovalar Menteşe Dağları'nı kesen bir coğrafi yapıyı sergilemektedir⁸. Doğu ve Batı Menteşe sıra dağları arasında uzanan bu ovalar son derece bereketli topraklara sahip ve aynı zamanda yerleşim için uygun olanakları sağlayan bir bölge özelliği ile dikkati çekmektedir⁹.

Bu coğrafi konumuyla Aydın yöresi, kuzeyde Aydın sıra dağları arasındaki dar geçitleriyle İzmir yöresiyle, doğu ve güney doğrultusunda ise, doğal yollar aracılığı ile İç Anadolu ve Göller bölgesi arasında bağlantıların kurulmasına olanak sağlamıştır¹⁰.

MERKEZLER VE YÜZEY BULUNTULARI

Aydın yöresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında elde edilen neticeler, şu ana kadar daha çok klâsik ve daha geç dönemlere ait yerleşim birimlerinin yoğunluğu ve geç dönem kalıntılarının gün ışığında olması nedeniyle sadece antik dönemlere ait kültürel gelişmeleriyle tanınan Aydın yöresinin daha erken dönemlere uzanan bir kültür tarihine sahip olduğunu ortaya koymuştur¹¹. Buna göre, Büyük Menderes'in kendi içinde oluşturduğu bölgeler arasında, ovanın daralarak batıya doğru açıldığı orta kesiminde yer alan höyük yerleşmeleri, Tunç çağı

Harita 2: Aydın yöresi yüzey araştırmaları; metin içinde geçen buluntu yerleri

ve daha erken dönemlere uzanan buluntularıyla dikkati çekmektedir. Büyük Menderes Ovası'nın kuzeyinde yer alan konumlarıyla bu höyükler, kuzeyde Aydın dağ sıralarının uzantılarıyla sınırlanmaktadır. Bu bölgedeki pek çok ufak akarsu, Aydın sıra dağları arasından akarak bir taraftan çevrelere bereket dağıtmakta, diğer taraftan uygun iklim koşullarıyla bütünleşerek bölgenin bereketli topraklarında kültür tarihine ışık tutacak yerleşimler için en uygun ortamın oluşmasına olanak sağlamaktadır.

Büyük Menderes Ovası'nda yer alan bu yerleşmelerden ilki, Bahçetepe Höyüğü, diğeri ise, Dedekuyusu Höyüğü'dür. Her iki höyük, ovada doğu-batı doğrultusundaki konumlarıyla doğal yollar aracılığı ile doğu yönünde İç Anadolu Bölgesi'ne uzanan, diğer taraftan ise, batıda Ege Bölgesi ile bağlantılarını kurabilecek bir konumda bulunmaktadır.

Kuzeyinde Aydın dağ sıralarının uzandığı Bahçetepe Höyüğü, Aydın-Denizli karayolu üzerinde, Sultanhisar'ın batısında Salavatlı Beldesi'nin 4 km. güneyinde, Ayrancılar mevkiindedir (Harita: 2)¹². Güneyinde doğu-batı doğrultusunda uzanan demiryoluyla kesilmiş olan höyüğün kuzeyinde zeytin ağaçları ve batısında ekili araziler bulunmaktadır. Bahçetepe Höyüğü kuzey yönünde yüksekliği gittikçe azalarak ova seviyesine yaklaşan bir arazi yapısına sahiptir. Çevresindeki ekili arazi nedeniyle höyüğün esas konumunu ve yapısını anlamak oldukça zordur. Höyük ve çevresinde gerçekleştirilen araştırmalarda yüzey buluntularının, özellikle batı, güneybatı ve kuzey yönünde olmak üzere höyüğün belirgin bir şekilde düzleştiği arazide yoğunlaştığı gözlenmiştir. Gerek batı yamacının belirli kesimlerinde gerekse kuzeydeki zeytinliklerde ele geçirilen buluntular, höyüğün erken dönemleriyle ilgili kronolojisine ışık tutacak bir malzeme vermiştir.

Bahçetepe'de ele geçirilen buluntuların önemli bir grubunu seramik parçaları oluşturmaktadır. Seramik, malzeme ve teknik özellikleri açısından ele alındığında, genel olarak ince ve orta nitelikli seramik grubu altında değerlendirilebileceğini göstermiştir. Bu gruplarda kırmızı, devetüyü, sarımsı-devetüyü ya da kırmızımsı-devetüyü astarlı örnekler yoğundur. Öte yandan, az sayıda da olsa gri ve grimsi-devetüyü renginde herhangi bir yüzey işlenişi göstermeyen kaba nitelikli malzemeye de rastlanmıştır.

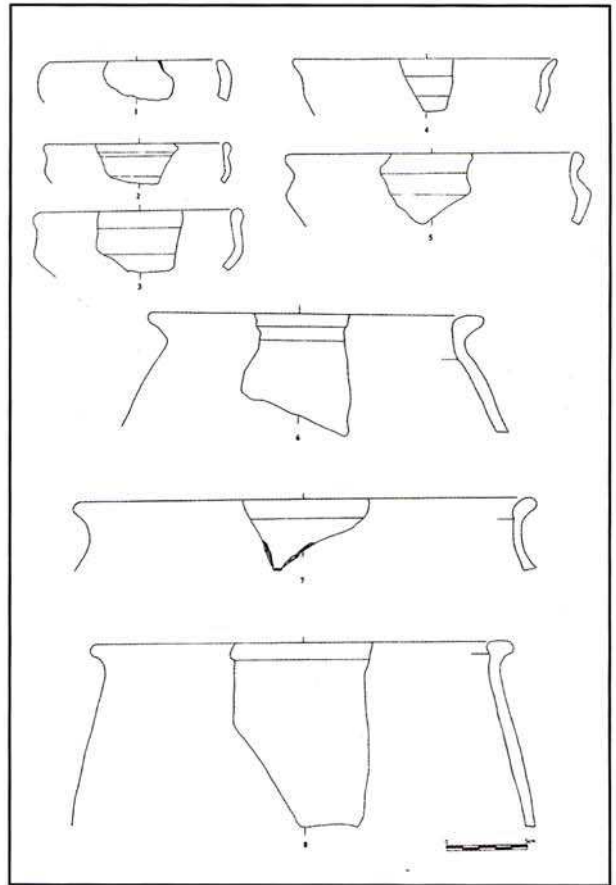
Höyüğün batı yamacında ele geçirilen seramik parçaları daha çok Erken Tunç Çağı'na ait örnekleri oluşturmuştur. Bu grupta orta nitelikte, hamur rengi devetüyü olup kırmızı astarlı ve perdahlı çanak ve çömlek parçalarına rastlanmıştır (Resim: 1). Bunlar arasında yuvarlak gövdeli, basit ağız kenarlı

Resim: 1

ve ağız kenarı üzerinde kulpu kısmen korunmuş çanak, ayrıca derin çömlek parçaları genel olarak basit ağız kenarlı ve yatay-tutamak kulp biçimlerine sahiptir.

Höyüğün kuzeyinde ele geçirilen seramik buluntuları arasında orta nitelikte, kumlu, taş ve mika katkılı hamur yapısına sahip, hamur rengi gri renkte olup hamuru renginde astarlı ve parlak perdahlı örnekler görülmektedir. Bu gruba ait yarım yuvarlak gövdeli, içe eğik, basit ağız kenarlı sığ çanaklar bulunmaktadır (Resim: 2.1). Bu tip çanaklarda görülen yüzey işlenişi, Batı Anadolu'da Erken Tunç

Resim: 2

Resim: 3

Çağından bilinen yüzey niteliğini yansıtmaktadır. Aynı alandan orta nitelikli, devetüyü ve sarımsı-devetüyü renginde astarlı ve perdahlı yüzey işlenişine sahip çark yapımı kâse parçaları ise, oldukça zengin bir grup oluşturmaktadır (Resim 2: 2, 3). Konik gövdeli, keskin profilli, içe eğik ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâseler, Batı Anadolu'da Erken Tunç Çağı sonundan itibaren görülmeye başlamakta ve M.Ö. 2. binyıl seramik gelişiminde karakteristik bir kap tipi olarak kullanım sürecini devam ettirerek Geç Tunç Çağı sonuna değin uzanan bir kronoloji vermektedir¹³. Bu tip kâseleri kuzeyde Troya ve çevresinde, İzmir yöresinde Panaztepe ve Liman Tepe'de, daha güneyde ise, Beycesultan olmak üzere M.Ö. 2. binyıl seramiğinin dağılım alanında Orta ve Geç Tunç Çağında en yoğun rastlanan bir kap tipi olarak tanımlamak mümkündür¹⁴.

Höyüğün kuzeybatı kesiminde ise, konik gövdeli, içe eğik, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâselerin yanı sıra keskin S-profil yapan örnekler, benzer malzeme ve teknik özelliklerde farklı tipleri oluşturmaktadır. İnce nitelikli, sarımsı-devetüyü renginde içten ve dıştan astarlı ve perdahlı çark yapımı bu kâseler basit ağız kenarlı (Resim: 2. 4)¹⁵ ve ayrıca orta nitelikte, kırmızımsı-devetüyü astarlı, bol mika katkılı bir hamur yapısına sahip dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâse örnekleri (Resim: 2. 5)¹⁶ M.Ö. 2. binyıl seramik gelişiminden tanınan kap tiplerini temsil etmektedir. Bu kâselerin yanı sıra aynı alanda çömlek formu veren parçalara da rastlanmıştır. Bu örnekler, orta nitelikte, taş ve mika katkılı hamur yapısına sahip, bej-krem astarlı bir yüzey işlenişle dikkati çekmektedir. Bu gruba ait bir örnek, yuvarlak gövdeli oldukça kısa denebilecek bir boyun oluşturan, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı bir çömleğe aittir (Resim: 2. 6)¹⁷. Orta nitelikte, taş, mika ve kuvars katkılı, sarımsı-devetüyü rengindeki örnekler arasında yuvarlak, derin bir gövde formuna sahip, içe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı

çömlekler görülmektedir (Resim: 2. 7)¹⁸. Bunun yanı sıra aynı hamur yapısında olup kırmızımsı-devetüyü astarlı diğer bir çömlek grubu ise, yuvarlak gövdeli, belli belirsiz bir boyun kısmı oluşturan, dışa eğik, içe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı bir tipi temsil etmektedir (Resim: 2. 8)¹⁹. Daha çok kâse ve çömleklerin oluşturduğu bu parçalar, malzeme-teknik ve form açısından Batı Anadolu'da M.Ö. 2. binyıl seramik geleneği ile karşılaştırılabilecek özellikleri vermektedir (Resim: 3).

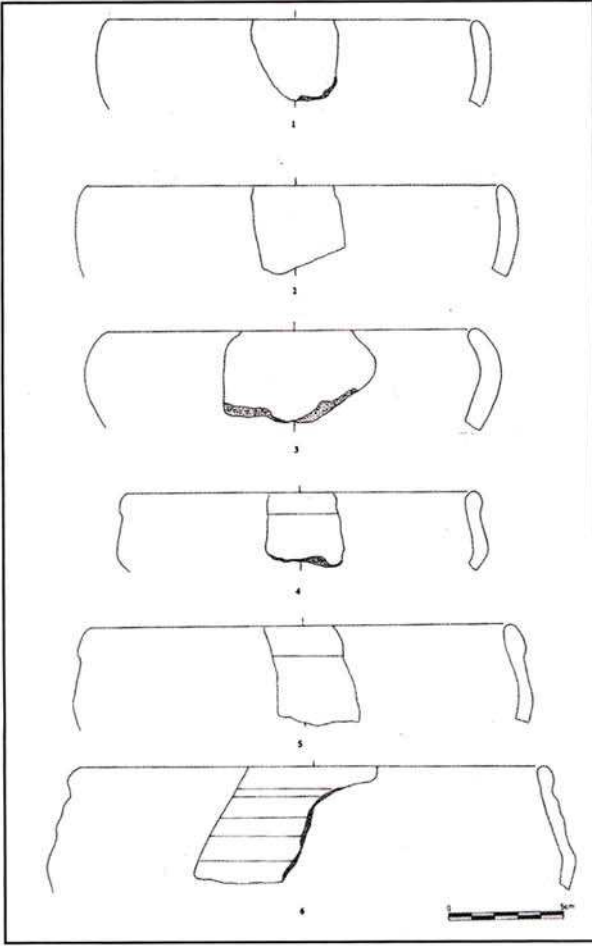
Bahçetepe Höyüğü'nün güneyinde ise, seramik buluntularının yanı sıra mermerden sap delikli bir balta parçası ele geçirilmiştir (Resim : 4)²⁰. Oldukça pürüzsüz bir yüzeye sahip olan bu baltanın benzer tipleri, Beycesultan'da Erken Tunç Çağına ait XIV. seviyede ve Kuruçay'da Erken Tunç Çağı yapı katlarında görülmektedir²¹.

Yüzey buluntuları, Bahçetepe'nin özellikle M.Ö. 3. ve M.Ö. 2. binyılda bölgenin önemli höyüklerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Seramikle ilgili bölgesel karşılaştırmalar, Bahçetepe Höyüğü'nde Batı Anadolu Tunç Çağına paralel bir kültürel gelişimin takip edilebileceğini göstermiştir.

Büyük Menderes'in kuzey bölgesinde Bahçetepe Höyüğü'nün batı yönünde devam eden doğrultuda yer alan Dedekuyusu Höyüğü ise, Aydın İli'nin batısında, il merkezine 1 km. uzaklıkta ve günümüzde kent dokusu içinde kalmış diğer bir buluntu yeridir (Harita: 2)²². Kuzey-güney doğrultusunda uzanan höyük, kuzey-kuzeydoğu yönünde daralan ve dikleşen, güney-güneybatı yönünde ise genişleyen oval bir yapıya sahiptir. Yüzey buluntularına, özellikle höyüğün güney- güneydoğu ve güneybatı kesimlerinde daha yoğun rastlanmıştır. Höyük üzerinden Erken ve Orta Tunç çağlarının varlığını destekleyecek seramik parçaları ele geçirilmiştir. Bunlar arasında orta nitelikte, taş ve bol miktarda mika katkılı kırmızı ya da grimsi-devetüyü renginde astarlı örnekler,

Resim: 4

Resim: 5

Erken ve Orta Tunç Çağına aittir. Bu grupta benzer hamur yapısında, el yapımı, siyah astarlı ve parlak perdahlı kap parçaları, Batı Anadolu Erken Tunç Çağı seramik gelişiminden bilinen karakteristik yüzey işlenişleriyle dikkati çekmektedir. Bu buluntular arasında, yuvarlak gövdeli, hafif içe eğik ve basit ağız kenarlı çanak parçaları (Resim: 5. 1-3) Erken Tunç Çağı örneklerini temsil etmektedir. Öte yandan, höyüğün güney yamacında ele geçirilen seramik

Resim: 6

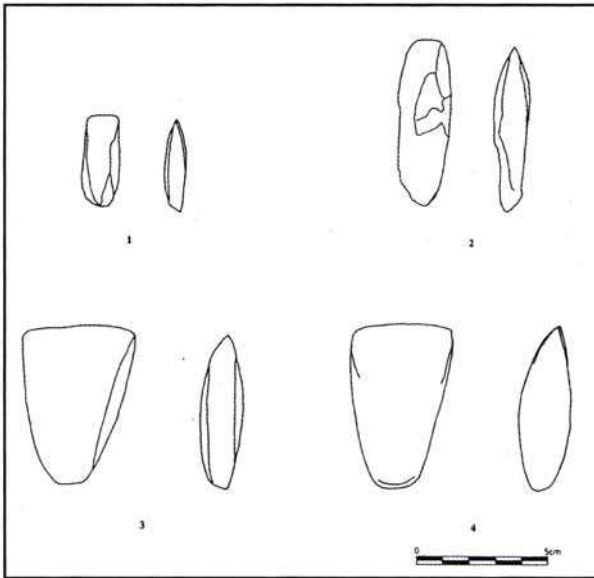
Resim: 7

buluntuları, yerleşim sürecinin M. Ö. 2. binyıla değin uzandığına işaret etmektedir. Orta nitelikli, kum ve mika katkılı, devetüyü astarlı seramik grubuna ait parçalar arasında, çark tekniğiyle, konik gövdeli ve dışı kalınlaştırılmış kâse parçaları (Resim: 5. 4-6) Batı Anadolu'nun, özellikle Orta Tunç Çağından itibaren kırmızı ve devetüyünün farklı renk tonlarında olmak üzere yoğun rastlanan bir kap tipini oluşturmaktadır²³.

Büyük Menderes Ovası'nda doğul yol üzerindeki konumlarıyla Bahçetepe ve Dedekuyusu höyükleri, bir taraftan doğu yönünde İç Batı Anadolu ile diğer taraftan da batı doğrultusunda Ege dünyasıyla bağlantılarını kurabilecek konumda bulunmalarıyla dikkati çekmektedir. Gerek Bahçetepe gerekse Dedekuyusu'na ait yüzey buluntuları ışığında yapılan ilk değerlendirmeler, her iki höyüğün, özellikle M.Ö. 3. ve M.Ö. 2. binyılda yerleşim gördüğü görüşünü desteklemektedir.

Aydın İli'nin kuzeybatı ve batı yörelerinde gerçekleştirilen araştırmalarda tespit edilen yeni merkezler, Tunç çağları ve daha erkene uzanan kültürel gelişimin bu bölgelerde de takip edilebileceğini göstermiştir. Bunlardan ilki, Aydın sıra dağlarının uzandığı coğrafi bölgede yer alan Köprüova olup kuzeyde Tire aracılığıyla İzmir yöresine açılan bir konumda bulunmaktadır (Harita: 2). Bu bölgede, Büyük Menderes Nehri'nin kuzey yönündeki yan kollarından biri olan İkizdere, Aydın sıra dağları arasından uzanarak dar bir geçiş olanağı sağlamakta ve Tire aracılığıyla Küçük Menderes bölgesiyle birleşmektedir²⁴. Aydın sıra dağlarının batı uzantısında, İncirliova-Tire arasında tespit edilen Köprüova, İncirliova İlçesi'nin 12 km. kuzeyinde, Köprüova Köyü'nün bugünkü yerleşim alanında yer almaktadır²⁵. Özellikle İncirliova - Tire asphalt yolu ile köy camisinin bulunduğu alan prehistorik yerleşimin yayılım alanını oluşturmaktadır.

Köprüova'ya ait seramik buluntuları, orta ve kaba nitelikte hamur yapısına sahiptir. Orta nitelikli seramikte hamur, genel olarak ufak boyutlarda beyaz ve siyah renkte taş ve ince zerrecikler halinde mika katkılıdır. Hamur rengi, devetüyü, kahverengi ya da kiremit renginde olup genel olarak içte ve dışta devetüyü, kahverengi ya da kırmızı renkte astarlıdır. Kaba nitelikli malzemede ise, taş katkısının daha yoğun ve daha iri boyutlarda olduğu gözlenmiştir. Hamur rengi, bazı parçalarda pişme niteliği ve derecesinden dolayı koyu gri ya da siyahtır. Yüzey içte koyu gri olup dışta, grimsi-devetüyü ve kiremit rengindedir. Kap tipleri arasında ağız kenarına doğru daralan, içe eğik, basit ağız kenarlı çömlek formu veren örnekler rastlanmıştır (Resim: 6, 7). Bu tip çömlekler, Batı Anadolu'da geniş bir yayılım alanı göstermektedir²⁶. Kuruçay'da Neolitik Çağın erken ve geç safhalarında görülen bu örnekler Kalkolitik Çağda da takip edilebilmektedir. Güney Anadolu plâtosunda benzer çömlekler, Erken Neolitik Çağa tarihlenmektedir. Demircihöyük'te ise, Neolitik Çağa ait mika katkılı seramik grubunda karşılaşılmaktadır. Orta ve kaba nitelikli seramik grubuna ait bu kaplar, Güneybatı Anadolu ile Kuzeybatı Anadolu bölgeleri arasında seramik gelişiminde form açısından yakınlık kurulan örnekler arasında değerlendirilmektedir²⁷. Öte yandan, Köprüova'da çömleklerde görülen kulp biçimleri ise, ip delikli tutamak ve tünel kulp olmak üzere Neolitik ve Kalkolitik Çağ çömleklerinde rastlanan karakteristik özellikleri sergilemektedir (Resim: 7)²⁸. Bölgeler arası karşılaştırmalarda Köprüova seramiğine ait malzeme-teknik ve form açısından benzer örnek dağılım alanının Beycesultan, Burdur-Göller ve Elmalı bölgesine uzandığı görülmektedir.

Resim: 8

Resim: 9

Köprüova yüzey buluntuları arasında taş baltalar, cinsleri, boyutları ve formları açısından çeşitliliğe sahiptir. Söz konusu baltalar, dörtgen biçimli (Resim: 8. 1, 2) ve üçgenimsi-yassı baltalar (Resim: 8: 3, 4) olmak üzere iki tipi temsil etmektedir. Dörtgen biçimli, ufak balta örneği, (Resim: 8. 1) yeşilimsi ve şeffaf görünümlü serpantin taş cinsiyile yüzeyi cilâlı ve son derece kaliteli bir işçiliği yansıtmaktadır²⁹. Dörtgen biçimli balta tipine ait diğer bir örnek (Resim: 8. 2), siyah renkte bir taş cinsine ait olup keskin ağız kenarlı, kısa kenara doğru incelen ve daralan bir kesit oluşturmaktadır³⁰. Üçgenimsi tipte olan baltalar ise, geniş kenarları keskin ağızlı, kısa kenara doğru daralan ve kalınlaşan bir form oluşturmaktadır³¹. Bu baltalarda da pürüzsüz cilâlanmış bir yüzey görülmektedir. Bu baltalardan ilki (Resim: 8. 3) yeşilimsi taş renginde, diğeri ise, (Resim: 8. 4) siyah renktedir. Köprüova taş baltaları, Anadolu'da ve Ege Bölgesi'nde Neolitik ve Kalkolitik Çağ taş eserleri arasından tanınan tipleri yansıtmaktadır. Bu taş baltaları, gerek Anadolu gerekse Ege dünyasında geniş bir dağılım alanı içinde takip etmek mümkündür. Coğrafi yayılım alanı kapsamında benzer balta örneklerine, Göller Bölgesi'nde, Hacılar'da II, ve I A evrelerine ait taş âletler arasında rastlanmaktadır³². Benzer tiplerdeki baltaların kullanım süreci Hacılar VI tabakasına değin takip edilebilmektedir³³. Eskişehir yöresinde ince-uzun ve geniş yüzlü formda olmak üzere her iki tipteki baltalar Orman Fidanlığı'nda görülmektedir³⁴. Üçgen formu ve geniş keskin kenarlı örnekler Beycesultan'da Geç Kalkolitik Çağa ait taş eserler arasında³⁵, Kuruçay'da Geç Kalkolitik Çağ taş âletleri arasında³⁶, Elmalı yöresinde, yeşil renkte taş cinsinden Bağbaşı'nda³⁷, diğer benzer bir örneğe ise, Kumtepe I B safhasında rastlanmaktadır³⁸. Üçgen biçimli, yassı taş baltalar Latmos yöresinde Pınarlık prehistorik buluntu yerinde ele geçirilen

Resim: 10

taş âletler arasında da görülmektedir³⁹. Bu tipteki baltaların farklı taş cinslerinde olmak üzere Neolitik ve Kalkolitik çağlarda yaygın görüldüğü ve hatta form açısından kullanım süreçlerinin Erken Tunç Çağına taşındığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan Anadolu dışında benzer formdaki taş baltaların yayılım alanı Kıta Yunanistan'da Thessalia Bölgesi'ne değin takip edilebilmektedir. Sesklo'da serpantinden bir balta, ince-uzun dörtgen biçimli formuyla Köprüova örneğiyle çok yakın bir benzerlik göstermektedir⁴⁰. Yine Sesklo'dan diğer bir balta, form açısından Köprüova'nın siyah taş baltasıyla benzerdir⁴¹. Sesklo taş âletleri, Erken Neolitik Çağa tarihlenmektedir⁴². Thessalia Bölgesi'nde, Dimini'de ele geçirilen taş baltalar arasında da hem form hem de ölçüleri açısından Köprüova baltalarına yakın örnekleri görmek mümkündür⁴³. Kuzey Thessalia Bölgesi'nde, Rahmani'de üçgenimsi- geniş yüzlü baltalar⁴⁴ ve ince-uzun, dörtgenimsi baltalar⁴⁵ Kalkolitik Çağa tarihlenen Rahmani III tabakasının buluntularıdır. Orta Thessalia Bölgesi'nde ise, Tsangli'de hem geniş yüzlü⁴⁶ hem de ince-uzun balta⁴⁷ örnekleri görülmektedir. Güney Thessalia Bölgesi'nde Zerelia'da da geniş⁴⁸ ve ince-uzun balta⁴⁹ örnekleri bulunmaktadır. Ayrıca Orta Yunanistan Bölgesi'nde Euboea'da prehistorik malzemeler arasında taş balta, form açısından benzerlik göstermektedir⁵⁰. Arkadia Bölgesi'nde, Asea'da ele geçirilen yeşil taştan cilalı balta örneği karşılaştırılabilecek diğer bir örnektir⁵¹. Megali Toumba Bölgesi'nde, Olynthus prehistorik merkezinde ise, Geç Neolitik Çağa tarihlenen benzer tipte taş baltalar çeşitlilik göstermektedir⁵². Ege Bölgesi'ndeki Kiklad Adaları'ndan Keos, benzer taş baltaların görüldüğü dağılım alanı içinde yer almaktadır. Kephala'da üçgenimsi, geniş yüzlü ve dörtgen formulu, ince-uzun baltalar, Geç Neolitik Çağ yerleşmesine aittir⁵³. Köprüova'da farklı taş

cinslerine ve formlara sahip bu taş âletler, Neolitik ve Kalkolitik Çağ kültürlerinin dağılım alanı içinde Batı Anadolu ve Ege Bölgesi'yle paralel bir gelişimden söz edilebileceğini ortaya koymaktadır. Öte yandan Köprüova'nın Prehistorik çağlarına ışık tutan diğer buluntu grubu, Yontma Taş endüstrisine ait âletlerdir. Yüzeyde yoğun rastlanan obsidiyen âletler, her iki uzun kenarı keskin olan ve daha çok üçgen ya da yamuk kesit veren ince-uzun dilgilerden ve delicilerden oluşmaktadır (Resim: 9)⁵⁴.

Aydın yöresinin kuzeyde İzmir yöresine açılan coğrafi konumunda bulunan Köprüova, yüzey buluntuları söz konusu bölgenin yeterince bilinmeyen Prehistorik dönemlerine katkı sağlayacak bir kültürel yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Yüzey araştırmalarında tespit edilen diğer bir merkez, Aydın yöresinde Ege kıyı şeridine yakın konumuyla dikkati çeken Çatalkaya'dır (Resim: 2). Çatalkaya, akropol karakterindeki bir yerleşimi yansıtmakta ve yüzey araştırmalarında elde edilen bilgiler ışığında, Kuşadası yöresinde, Tunç çağlarından Klâsik çağlara uzanan bir merkez olarak bölgedeki yerini almaktadır. Kırazlı Köyü'nün 11 km. güneybatısında bulunan Çatalkaya, Dilek Yarımadası dağ sıralarının kuzey uzantısının oluşturduğu doğal kayalarıyla dikkat çeken dağlık bir bölgededir. Akropolün en üst seviyelerinde ve doğu yamacındaki teras oluşturan düz alanlarında ele geçirilen kırmızımsı-devetüyü ve sarımsı-devetüyü seramik gruplarına ait örnekler arasında önemli bir buluntu grubunu ağız kenarı dışı kalınlaştırılmış, yatay kulplu kâse parçaları oluşturmaktadır (Resim: 10). Bu tip kâseler, Batı Anadolu'da kırmızı, devetüyü ve koyu gri renklerde olmak üzere M.Ö. 2. binyle tarihlenen hemen hemen tüm yerleşim ve mezarlarda sık rastlanan bir kap tipidir⁵⁵. Genel olarak konik gövde formuna sahip,

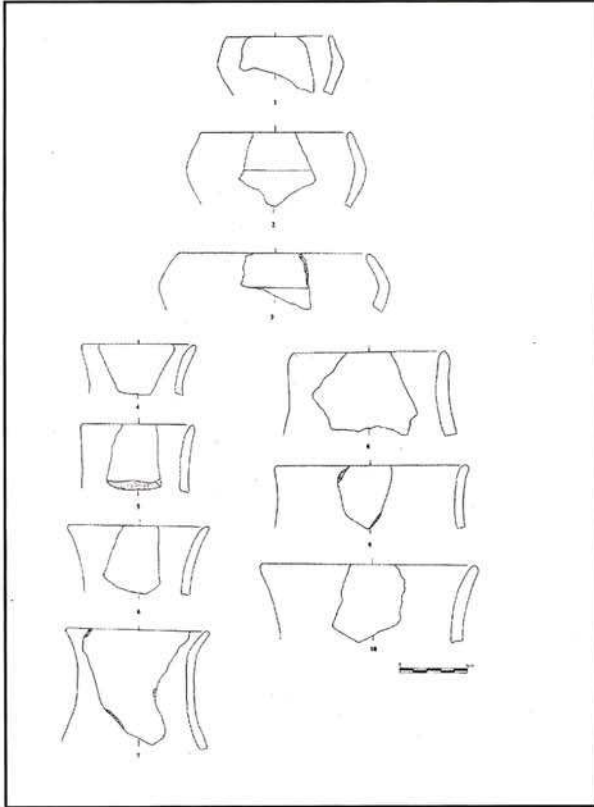

Resim: 11

içe eğik, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı bu kâseleri, Batı Anadolu'da M. Ö. 2. binyılın tüm evrelerinde, önemini yitirmeden kullanım sürecini devam ettiren bir kap olarak tanımlamak mümkündür⁵⁶. Akropolün en üst seviyelerinde yüzeyden toplanan seramik buluntuların diğer bölümü, Erken Tunç Çağı seramik grubuna aittir. Orta nitelikte, taş ve mika katkılı, hamur rengi devetüyü olan örnekler, siyah astarlı ve parlak perdahlı, el yapımı bir seramik grubunu temsil etmektedir⁵⁷. Çatalkaya seramik buluntuları arasında en erken malzemeyi kaba nitelikte, el yapımı parçalar oluşturmaktadır (Resim: 11). Bu parçalar arasında derin çömlek formu veren basit ağız kenarlı ve kulplu örnekler, Çatalkaya'da Erken Tunç Çağından daha erken bir dönemin varlığına işaret etmektedir⁵⁸.

Kirazlı Köyü'nün güneybatısında kıyı şeridinde yakın dağlık bir bölgede yer alan konumuyla Çatalkaya'nın, yüzey buluntuları ışığında Tunç çağlarını temsil eden bir yerleşme birimi olarak değerlendirilebileceği anlaşılmaktadır⁵⁹.

Büyük Menderes'in orta bölgesinde yer alan konumlarıyla gerek Bahçetepe gerekse Dedekuyusu höyükleri, doğal yollar aracılığıyla bir taraftan doğu yönünde İçbatı Anadolu bölgesine uzanan, diğer taraftan ise, Büyük Menderes'in güney yönündeki uzantılarıyla bu bağlantıları Çine Çayı ve

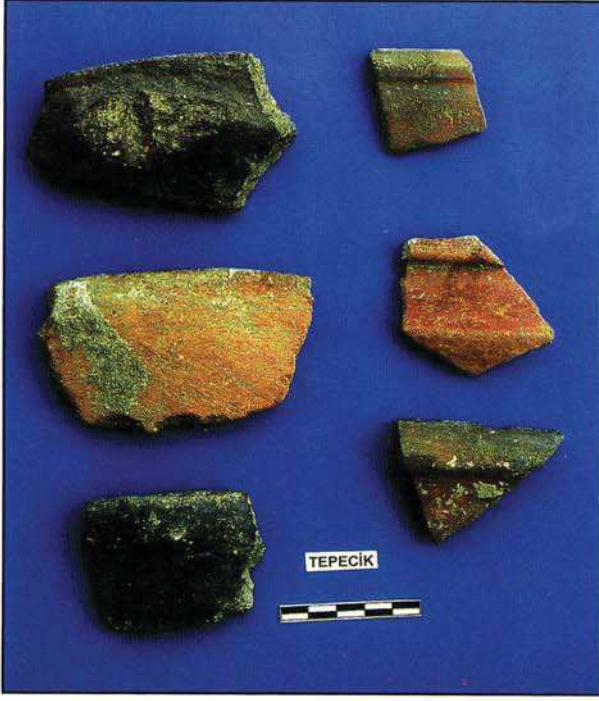

Resim: 12

çevresine taşıyacak bir konumda olmalarıyla dikkati çekmektedir. Bu bağlantıların takip edilebileceği höyüklerden biri, Tepecik Höyüğü'dür (Resim: 2). Çine Çayı'nın bereketli ovasındaki konumuyla Tepecik Höyüğü, yüzey araştırmaları ışığında bölgenin tarihöncesi dönemlerine katkı sağlayacak neticeler vermiştir. Çine'nin 3 km. batısında Karakollar Köyü'ne bağlı ve yöre halkı tarafından 'Tepecik' olarak adlandırılan höyüğün üzeri ve çevresi tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu ekili arazilerle sınırlıdır. Tarımsal faaliyetler zamanla höyüğün esas konumunun ve yayılım alanının bozulmasına neden olmuştur.

Tepecik'te uzun süreden beri kaçak kazaların yapıldığı ve yoğun bir tahribata uğradığı, 2001 yılı yüzey araştırmalarında tespit edilmiştir. Ancak gerek höyük üzerinde gerekse höyüğün güneybatısındaki ekili arazide ele geçirilen buluntular, bölgenin tarihöncesi dönemlerine ait kültürel yapısının aydınlanmasına ve belli bir kronolojik gelişimin tespit edilmesine olanak sağlamıştır. Tepecik Höyüğü'nde yüzeyde ele geçirilen seramik buluntuları malzeme ve teknik özellikleri açısından farklı seramik grupları oluşturmaktadır. Bu gruplar, seramik parçalarında hamur niteliği, hamur yapısı, yüzey işlenişi, yapım tekniği ve pişme niteliği gibi malzeme ve teknik özellikler ışığında yapılmış ayrımları kapsamaktadır. Bu tanımlamalara göre ele geçirilen seramik parçalarını ince, orta ve kaba nitelikli seramik olmak üzere alt gruplar altında toplamak mümkündür. Bu ayrıma göre, ince nitelikli seramik grubu, kumlu ve ince beyaz taş ve mika zerrecikli bir hamur yapısındadır. Hamur rengi, kiremit ya da kırmızımsı-devetüyü, grimsi-devetüyü gri renklerde, yüzey ise, içte ve dışta kırmızı, kırmızımsı-devetüyü renkte astarlıdır. Genel olarak mika katkılı bir yüzeye sahiptir. Orta nitelikli seramik grubunda hamur, mikalı, ince beyaz taş ve az miktarda saman katkılıdır. Hamur rengi, kirlili devetüyü ve açık kahverengi olup içte ve dışta kırmızımsı-devetüyü ve kiremit renginde astarlıdır. Orta nitelikli seramiğin boya bezeli örnekleri, kumlu ince beyaz taş katkılı ve ince zerrecikler halinde mikalı bir hamur yapısına sahiptir. Hamur rengi, devetüyü olup özü gri renktedir. İçte, beyaz/sarımsı-bej astar üzerine kırmızı renkte boya bezeme görülmektedir. Ağız kenarında, gövdede ve dip kısmında dama tahtası motifinin uygulandığı kap parçalarına rastlanmıştır⁶⁰.

Höyük üzerinde ele geçirilen seramik parçaları, form açısından farklı kap tiplerinin varlığını da ortaya koymaktadır. İnce ve orta nitelikli, devetüyü

Resim: 13

renginde seramik grubuna ait konik gövdeli, ağız içe eğik ve basit ağız kenarlı kâseler (Resim: 12. 1-3), ayrıca orta nitelikte, kiremit rengi seramik grubuna ait silindirik boyunlu, dışa eğik ve basit ağız kenarlı testi parçaları (Resim: 12. 4-7) genel olarak Erken ve Orta Tunç çağlarından tanınan örnekleri yansıtmaktadır. Öte yandan kaba nitelikli, devetüyü renginde, geniş ağızlı çömlekler, Tepecik prehistorik buluntuları arasında Kalkolitik ya da Erken Tunç Çağına ait olmalıdır (Resim: 12. 8-10). Tepecik'te bu süreç, devetüyü ve kırmızı seramik grubunda, konik gövdeli, içe eğik, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâse örnekleriyle M. Ö. 2. binyıla değin uzanmaktadır (Resim: 13). Bu kâseler, yukarıda ele alınan Menderes Ovası'nda Bahçetepe ve Dedekuyusu höyükleri ve aynı zamanda Ege kıyısına yakın konumda bulunan Çatalkaya akropolü gibi, M. Ö. 2. binyıla değin uzanan Tunç Çağı kültürlerinin varlığına işaret etmektedir.

DEĞERLENDİRME

Aydın yöresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları, bölgenin Neolitik ve Kalkolitik Çağ kültürlerinden başlayarak antik dönemlere uzanan bir kültürel gelişimin tanınmasına olanak sağlamıştır. Bu bağlamda Aydın dağlık bölgesinde yer alan Köprüova daha çok Neolitik Çağ kültürlerinin varlığını gösteren seramik buluntuları ve bunun yanı sıra Neolitik ve Kalkolitik Çağ kültürlerinden

tanınan taş âletleri ve obsidiyen âletleriyle dikkati çekmektedir. Öte yandan, Çine Ovası'ndaki konumuyla Tepecik Höyüğü'nün, ele geçirilen seramik buluntuları ışığında, en erken Neolitik ve Kalkolitik Çağa uzanan bir kronoloji içinde değerlendirilebileceği ortaya konmuştur⁶¹. Köprüova ve Tepecik, bölgenin coğrafyasına uygun konumlarıyla bölgeler arası kültürel ilişkilerini ve etkilerini yüzey buluntularıyla da olsa yansıtmaktadır. Yüzey araştırmalarının ilk sonuçları, doğuda Denizli ve Göller Bölgesini içine alan, güneyde Elmalı yöresiyle yakınlık kurulabilen bir kronolojik gelişimi ortaya koymaktadır. Ayrıca burada ele alınan buluntular, bağlantıların Ege dünyasıyla da kurulabileceğini göstermiştir. Bu özellikleriyle Köprüova ve Tepecik, sadece buldukları bölgenin değil, aynı zamanda Batı Anadolu'nun tarihöncesi dönemlerine katkı sağlayacak neticeleri sunan prehistorik merkezlerdir.

Aydın yöresi yüzey araştırmaları kapsamında ele alınan Çatalkaya, Dedekuyusu ve Bahçetepe ise, daha çok Tunç çağlarına ait buluntularıyla dikkati çeken merkezlerdir. Bu bağlamda, sıra dağların Ege kıyı şeridiyle birleştiği bölgede bulunan Çatalkaya akropolü ve Menderes Ovası'nda doğu-batı doğrultusunda takip edilen Dedekuyusu ve Bahçetepe höyükleri, Ege ile iç batı bölgeleri arasında Tunç Çağı kültürlerinin tespit edildiği merkezlerdir. Kuşadası yöresinde Çatalkaya'da yüzey buluntuları, en erken M.Ö. 3. binyıla tarihlenmektedir. Bu kronolojiyi, seramik buluntuları ışığında M.Ö. 2. binyıla değin takip etmek mümkündür⁶². Bu buluntular, Çatalkaya'nın Kuşadası yöresinin bilinmeyen tarihöncesi kültürlerine katkı sağlayacak bir merkez konumunda olduğunu desteklemektedir. Öte yandan doğu-batı doğrultusunda uzanan Büyük Menderes'in oluşturduğu bereketli ovada, kuzeyinin Aydın Dağları'yla sınırlandığı bölgeye yakın bulunan Dedekuyusu ve Bahçetepe höyükleri, bölgenin Tunç çağlarına ait kültürel gelişmesini aydınlatan diğer yerleşim birimleridir. Söz konusu höyükler, Batı Anadolu Bölgesi'nin doğu ve güney bölgeleriyle bağlantılarına olanak sağlayacak önemli doğal yollardan biri üzerinde bulunmalarıyla dikkati çekmektedir. İç Anadolu Bölgesi'ne doğru en fazla sokulan bir vadi özelliğini taşıyan Büyük Menderes üzerinde, Dedekuyusu ve Bahçetepe höyükleri doğal yolların sağladığı olanaklara uygun olarak bölgeler arası kültürel ilişkilerini gösterecek veriler sunmuştur. Bölgeler arası bağlantılarını seramik buluntuları açısından doğuda Denizli yöresi, güneyde Burdur-Göller Bölgesi ve kuzeyde İzmir yöresiyle izlemek mümkündür.

- * Doç. Dr. Sevinç GÜNEL, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü 06532 Beytepe-Ankara/ TÜRKİYE
- ¹ Göney 1975, 235.
- ² a.g.e, 106.
- ³ Ege Bölgesi'nde en uzun ova özelliğini taşıyan Büyük Menderes'in, Kaklık yöresine değin takip edilebilen uzunluğu 220 km. olarak verilmektedir; bkz.; Darkot 1978: 106.
- ⁴ Darkot 1978: 15-17; Erol 1983: 78-83; Yakar 2000: 11-12.
- ⁵ Göney 1975: 41.
- ⁶ Göney 1975: 15.
- ⁷ Göney 1975: 38.
- ⁸ Darkot 1978: 79-80.
- ⁹ Göney 1975: 110.
- ¹⁰ Darkot 1978: 106.
- ¹¹ Günel 2003a: 113-126; Günel 2003b: 75-100.
- ¹² Tül, 1986: 716-718; Akdeniz, 1996: 238.
- ¹³ Batı Anadolu Bölgesi'nde bu tip kâselerin dağılım alanını veren örnekler: Troya V. ve VI. tabakanın erken-orta ve geç evrelerinde; Blegen ve diğerleri, 1953: 159-160, Res. 366: 170, Res. 371: 162, Res. 365; Eskişehir bölgesi, Demircihöyük; Kull, 1988: Lev. I: 11-13, Lev. 3: 12, 16, 17- 19, Lev. 4: 2-4, Lev. 5: 1-6, Lev. 8: 2-6; Kuzeybatı Anadolu Bölgesi yüzey araştırmaları kapsamında, Balıkesir-Pamukcu, Akhisar-Kenez I, Manisa-Eğriköy ve Ulucak'ta kırmızı, devetüyü ve gri renklerde, çark yapımı kâseler benzerlik göstermektedir; French, 1969: 68, 72, Res. 15: 20-23, Res. 16: 2-6, 8, 14-17, Res. 18: 20. İzmir yöresi, Panaztepe; Günel, 1999a: 45, Lev. 36-45; Liman Tepe; Günel, 1999b: 51-52, Res. 12: 9; Denizli yöresi, Beycesultan V-IVa tabakaları arasında; Lloyd-Mellaart, 1965: 82, Res. P.1 (V. tab.), 101, Res. P.12 (IVc tab.), 118, Res. P.24 (IVb tab.), 128, Res. P. 31 (IVa tab.). Aphrodisias; Joukowsky, 1986: 621, Res. 442, 630, Res. 454, 676, Res. 485.
- ¹⁴ Günel 1999a: 123-124.
- ¹⁵ İzmir yöresi, Panaztepe; Günel, 1999a: 42, Lev. 17: 2-3, Lev. 18: 1-4; Denizli yöresi, Beycesultan Orta Tunç Çağına ait (V); Lloyd-Mellaart, 1965: Res. P.2: 24-27; Geç Tunç Çağı tabakalarına ait örnekler; Lloyd-Mellaart, 1955: 79-80, Res. 18: 5-6; Yüzey araştırmaları kapsamında ise, Kuzeybatı Anadolu Bölgesi, Balıkesir-Pamukcu; French, 1969: 68, Res. 16: 2; Akhisar-Kenez I; French, 1969: 72, Res. 19: 8.
- ¹⁶ İzmir yöresi, Panaztepe; Günel, 1999a: 46, Lev. 74: 3-6, Lev. 75: 1-3; Liman Tepe; Günel, 1999b: 54, Res. 16: 28; Aphrodisias; Joukowsky, 1986: 617, 631, Res. 442: 1, Res. 454: 3.
- ¹⁷ İzmir yöresi, Panaztepe; Günel, 1999a: 48, Lev. 93: 1-6; Denizli bölgesi, Beycesultan IV a tabakası; Lloyd-Mellaart, 1965: 129, Res. 34: 6.
- ¹⁸ İzmir yöresi, Panaztepe; Günel, 1999a: 49, Lev. 96: 1-4.

- ¹⁹ İzmir yöresi, Panaztepe; Günel, 1999a: 48, Lev. 94: 2; Kuzeybatı Anadolu Bölgesi, Troya VI. Tabaka erken evresi; Blegen ve diğerleri, 1953: 137, Res. 429: 5.
- ²⁰ Mermerden sap delikli balta (srv. 02/03); Kor. Uzun.: 7.53 cm., Sap Delik Çapı: 2.43 cm., Kal.: 4.99x3.65 cm.
- ²¹ Beycesultan; Lloyd-Mellaart, 1962: 276, Res. F.3: 1, 3, 7; Kuruçay; Duru, 1996: 83, Lev. 177: 1-2, 178: 5.
- ²² Höyükle ilgili ilk bilgilere, S. Lloyd-J. Mellaart'a ait Beycesultan 1 yayınında Aydın adı altında Erken Tunç Çağı kültürlerinin yayılım alanını gösteren bir haritada rastlanmaktadır. Bkz. Lloyd-Mellaart, 1962: 196, Harita: VI, Nr. 33. Dedekuyusu Höyüğü ile ilgili diğer araştırmalar, Büyük Menderes Ovası araştırmaları kapsamında tanıtılmıştır; Tül, 1986: 713-715; Akdeniz, 1996: 236-237.
- ²³ Günel, 1999a: 116, 123-124.
- ²⁴ Philippson 1911: 80-81, Harita 3.
- ²⁵ Köprüova'da gerçekleştirilen yüzey araştırmalarıyla ilgili bilgilendirme ve yardımlarından dolayı Aydın Arkeoloji Müzesi Müdürü Sayın Emin Yener'e ve müze elemanlarından Handan Özkan'a teşekkürlerimizi sunarız.
- ²⁶ Kuruçay'da 12, 11 ve 10-9. yapı katlarında rastlanan bu örnekler, Erken ve Geç Neolitik Çağda ve aynı zamanda Erken Kalkolitik Çağda temsil edilmektedir; Duru 1994: 31, Lev. 43: 5-7, Lev. 45: 2-3; 34, Lev. 57: 3-4; 37, Lev. 86: 10; 42, Lev. 123: 2; Benzer tipte çömleklerin kullanım süreci, Kuruçay'da kaba nitelikli seramik grubunda Geç Kalkolitik Çağa değin uzanmaktadır, Duru 1996: 35, Lev. 71: 2, Lev. 73: 1; Öte yandan kuzeyde, Demircihöyük'te mika katkılı ve Fikirtepe seramik gruplarında olmak üzere Neolitik Çağ çanak çömleğinde görülmektedir; Seeher 1987: 79-80, Lev. 2.; Lev. 5:2-6; Yüzey araştırmaları kapsamında, Burdur yöresinde Gölde Höyük ve Şazak'ta Geç Neolitik malzemeleri arasında bu örnekler rastlanmaktadır; Özsait 1993: 196-197, Lev. I: 12, 18; Isparta yöresinde Teknepinar Höyüğü'nde; Özsait 1993: 198-199, Lev. IV: 0; Güney Anadolu plâtosunda farklı tutamak kulp biçimleriyle bu çömlekler, Erken Neolitik Çağda Çatalhöyük'te; Mellaart 1961b: 164, Res. 3: 1-3 ve Alan Höyük'te (Beyşehir) ele geçirilmiştir; Mellaart 1961b: 169, Res. 5:11. Benzer formdaki çömleklere Manisa-Akhisar yöresinde yüzey araştırmasında, Morali Höyük'te rastlanmıştır; French 1965: 21, Res. 4: 1-4.
- ²⁷ Seeher 1987: 80.
- ²⁸ Dikey ip delikli tünel kulp biçimleri, Hacılar; Mellaart 1961a: 65, Res. 25: 2-3, 6; Isparta yöresinde Teknepinar Höyüğü; Özsait 1993: 198-199, 204, Lev. IV: 14; Akhisar yöresinde Morali; French 1965: 19, Res. 5: 1-2; İzmir-Torbalı yöresinde Tepeköy; Meriç 1993: 145, Res. 3:3; İzmir-Menemen bölgesinde Araptepe-Bekirtepe; Lichter 2002: 162, Res. 1; kuzeyde ise, Eskişehir

yöresinde Demircihöyük, Seeher 1987: Lev. 7: 14. Benzer kulplar Güney Anadolu plâtosunda Erken Neolitik Çağda görülmektedir: Çatalhöyük; Mellaart 1961b: 164, Res. 3: 1, Kızılkaya; Mellaart 1961b: 171, Res. 6: 35-37. İp delikli tutamak kulplar; Göller Bölgesi, Kuruçay; Duru 1994: Lev. 51: 3; Lev. 59: 9, 15; Demircihöyük; Seeher 1987: Lev. 4: 13-17. Güney Anadolu plâtosunda Erken Neolitik Çağa tarihlenen tutamak kulplar ise, Çatalhöyük; Mellaart 1961b: 164, Res. 3: 6-10, Kızılkaya; Mellaart 1961b: 171, Res. 6: 34.

²⁹ Serpantin balta (srv. 01/01); Kor. Uzun.: 3.57 cm., Kes. Ağız. Ken. Gen.: 1.44 cm., Kal.: 0.66 cm.

³⁰ Siyah renkte taş balta (srv. 01/03); Kor. Uzun.: 6.41 cm., Kes. Ağız. Ken. Gen.: 2.15 cm., Kal.: 1.46 cm.

³¹ Yeşilimsi-bej renkteki taş balta (srv. 01/02); Uzun.: 5.89 cm., Gen.: 3.51 cm., Kes. Ağız Ken. Gen.: 4.20 cm., kal.: 1.44 cm. Siyah renkte taş balta (srv. 02/01); Uzun.: 6.38 cm., Kes. Ağız. Ken. Gen.: 3.87 cm., Kal.: 1.86 cm.

³² Mellaart 1970: 157, Lev. CXVI, b.

³³ a.g.e., 157, Lev. CXV.

³⁴ Efe 2001: 136, Lev. III : a.

³⁵ Lloyd-Mellaart 1962: 269, Res. F.2: 12.

³⁶ Duru 1996: 60, Lev. 165: 7-8.

³⁷ Eslick 1992: 40, Lev. 62: 313.

³⁸ Sperling 1976: 316, Lev. 70 : 316.

³⁹ Peschlow-Bindokat 2003: 78, Res. 72.

⁴⁰ Karş. için bkz.; Papathanassopoulos 1996: 239, Res. 64: d

⁴¹ a.g.e., 239, Res. 64: d (Uz. 5.7 cm.; Gen. 1.4 cm.).

⁴² a.g.e., 239.

⁴³ a.g.e., 238, Res. 62: d (Uz. 5.9 cm; Gen. 4.1 cm.), Res. 62:g (Uz. 3.8 cm.; Gen. 2.4 cm.)

⁴⁴ Wace-Thompson 1912: 42, Res. 26: d; 28: m.

⁴⁵ a.g.e., 42, Res. 26: a-c.

⁴⁶ a.g.e., 121, Res. 67: h.

⁴⁷ a.g.e. 121, Res. 67: g.

⁴⁸ a.g.e., 164, Res. 111: g.

⁴⁹ a.g.e., 164, Res. 111: b.

⁵⁰ Sampson 1980: 176, Res. 91.

⁵¹ Holmberg 1944: 122, Res. 115: 3.

⁵² Mylonas 1929: 64-66, Res. 76.77, 78: b, c.

⁵³ Üçgen formlu, geniş yüzlü balta örneği, Coleman 1977: 39, Lev. 24: 66, Lev. 68; dörtgen formlu, ince-uzun balta, Coleman 1977: 22, Lev. 24: 1, Lev. 68.

⁵⁴ Köprüova obsidiyen ve sileks örnekleriyle ilgili yapılacak analiz çalışmalarından sonra buluntuların tanım ve kökeniyle ilgili daha ayrıntılı bir değerlendirmeye gidilebilecektir.

⁵⁵ Batı Anadolu'da bölgelere göre malzeme ve teknik açıdan gösterdiği yerel özellikleriyle geniş bir dağılım alanına sahip olan bu tip kâseler için bkz.: Eskişehir yöresi, Demircihöyük; Kull, 1988: Lev. I: 11-13, Lev. 3: 12, 16, 17-19, Lev. 4: 2-4, Lev. 5: 1-6, Lev. 8: 2-6; Kuzeybatı Anadolu Bölgesi yüzey araştırmaları kapsamında, Balıkesir-Pamukçu, Akhisar-Kenez I, Manisa-Eğriköy ve

Ulucak'ta kırmızı, devetüyü ve gri renklerde, çark yapımı kâseler benzerlik göstermektedir; French, 1969: 68, 72, Res. 15: 20-23, Res. 16: 2-6, 8, 14-17, Res. 18: 20. İzmir yöresi, Panaztepe; Günel, 1999a: 45, Lev. 36-45; Göztepe; Meriç, 1989: 386, Res. 4; Denizli yöresi, Beycesultan; Lloyd-Mellaart, 1965: 82-128, Res. P.1, 12, 24, 31; Aphrodisias; Marchese, 1976: 402-403, Res. 14, 17.

⁵⁶ Günel, 1999a: 123-124.

⁵⁷ Günel 2003b: 92, Res. 40.

⁵⁸ Çatalkaya'da ele geçirilen kaba nitelikli, el yapımı kap parçalarına ait değerlendirme, seramikle ilgili ayrıntılı çalışma sonrasında yapılacaktır.

⁵⁹ Yüzey buluntuları arasında ele geçirilen geç dönem kap parçaları, Çatalkaya'da Klâsik çağlara uzanan bir kronolojik gelişimin varlığını ortaya koymaktadır. Bkz. Günel 2003b: 92, Res. 39.

⁶⁰ Günel 2003b: 86, Res. 17-18.

⁶¹ Günel 2003b: 86, Res. 17-18; 88, Res. 20-22.

⁶² Çatalkaya'da 2001 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında ele geçirilen obsidiyen âletler, her iki uzun kenarı keskin dilgilerden oluşmaktadır; Günel 2003b: 92, Res. 41. Obsidiyen âletlerle ilgili yapılması plânlanan analiz çalışmasıyla, kıyı bölgesinde yer alan Çatalkaya'ya obsidiyen ihtiyacının Kiklad Adaları'ndan mı yoksa Anadolu'dan mı sağlandığı tartışmalarına da yeni yorumlar getirilebilecektir.

KAYNAKÇA

- AKDENİZ, E. 1996:** "1995 Yılı Büyük Menderes Ovası ve Çevresi Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 14, s. 233-254.
- BLEGEN, C. W. - J. L. CASKEY - M. RAWSON 1953:** Troy III. *The Sixth Settlement*, Princeton: Princeton University Press.
- COLEMAN, J. E. 1977:** *Keos I. Kephala. A Late Neolithic Settlement and Cemetery*. Princeton. J. J. Augustin, Glückstadt.
- DARKOT, B. - M. TUNCEL 1978:** *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- DURU, R. 1994:** *Kuruçay Höyük I: 1978-1988 Kazılarının Sonuçları, Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- DURU, R. 1996:** *Kuruçay Höyük II: 1978-1988 Kazılarının Sonuçları, Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- EFE, T. 1988:** *Demircihöyük. III.2. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- EFE, T. 2001:** *The Salvage Excavations at Orman Fidanlığı. A Chalcolithic Site in Inland Northwestern Anatolia*. İstanbul.

- EROL, O. 1983:** *Die naturräumliche Gliederung der Türkei*, Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- ESLICK, C. 1992:** *Elmalı-Karataş I. The Neolithic and Chalcolithic Periods: Bağbaşı and Other Sites*. Bryn Mawr. The Science Press.
- FRENCH, D. H. 1965:** "Early Pottery Sites from Western Anatolia" *Bulletin of the Institute of Archaeology* 5, s.15-24.
- FRENCH, D. H. 1969:** "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia" *Anatolian Studies* 19, s. 41-98.
- GÖNEY, S. 1975:** *Büyük Menderes Bölgesi*. İstanbul. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- GÜNEL, S. 1999a:** M. Ö. 2. Bine Tarihlendirilen Panaztepe Seramiğinin Batı Anadolu ve Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi/Die Keramik von Panaztepe und ihre Bedeutung für Westkleinasien und die Ägäis im 2. Jahrtausend, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- GÜNEL, S. 1999b:** "Vorbericht über die mittel- und spätbronzezeitliche Keramik vom Liman Tepe" *Istanbuler Mitteilungen* 49, s. 41-82.
- GÜNEL, S. 2003a:** "Aydın ve Muğla İlleri 2001 Yılı Yüze Araştırmaları" *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 20. 2, s. 113-126.
- GÜNEL, S. 2003b:** "Vorbericht über die Oberflächenbegehungen in den Provinzen Aydın und Muğla" *Anatolia Antiqua* XI, s. 75-100.
- HOLMBERG, E. J. 1944:** *The Swedish Excavations at Asea in Arcadia*. Göteborg.
- JOUKOWSKY, M. S. 1986:** *Prehistoric Aphrodisias. An Account of the Excavations and Artifact Studies*, Louvain and Providence: Brown University / Erasme.
- KULL, B. 1988:** *Demircihüyük. V. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978. Die mittelbronzezeitliche Siedlung*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- LICHTER, C. 2002:** "Central Western Anatolia – a key region in the neolithisation of Europe?" *The Neolithic of Central Anatolia. British Institute of Archaeology at Ankara*. Ankara.
- LLOYD, S. - J. MELLAART 1955:** "Beycesultan Excavations: First Preliminary Report" *Anatolian Studies* 5, s. 39-92.
- LLOYD, S. - J. MELLAART 1962:** *Beycesultan I: The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London: The British Institute of Archaeology at Ankara.
- LLOYD, S. - J. MELLAART 1965:** *Beycesultan II: Middle Bronze Age Architecture and Pottery*, London: The British Institute of Archaeology at Ankara.
- MARCHESE, R. 1976:** "Report on the West Acropolis Excavations at Aphrodisias: 1971-1973" *American Journal of Archaeology* 80, s. 393-412.
- MELLAART, J. 1961a:** "Excavations at Hacilar. Fourth Preliminary Report, 1960" *Anatolian Studies*. 11, s. 39-75.
- MELLAART, J. 1961b:** "Early Cultures of the South Anatolian Plateau" *Anatolian Studies* 11, s. 159-184.
- MELLAART, J. 1970:** *Excavations at Hacilar*, Edinburg. University Press.
- MERİÇ, R. 1989:** "1987 İzmir-Manisa-Aydın İlleri Yüze Araştırmaları" *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 6, s. 385-392.
- MERİÇ, R. 1993:** "Pre-Bronze Age Settlements of West-Central Anatolia" *Anatolica* 19, s. 143-147.
- MYLONAS, G. E. 1929:** *Excavations at Olynthus: The Neolithic Settlement*. Oxford.
- ÖZSAİT, M. 1993:** "Prospections Archéologiques en Pisidie" *Anatolica* 19, s. 195-205.
- PAPATHANASSOULOS, G. A. 1996:** *Neolithic Culture in Greece*. Athens.
- PESCHLOW-BİNDOKAT, A. 2003:** *Frühe Menschenbilder. Die prähistorischen Felsmalereien des Latmos-Gebirges (Westtürkei)*. Mainz am Rhein. Philipp von Zabern.
- PHILIPPSON, A. 1911:** *Reisen und Forschungen im westlichen Kleinasien II: Ionien und das westliche Lydien*, Gotha: Justus Perthes.
- SAMPSON, A. 1980:** *Prehistoric Sites and Settlements in Euboea*. Tomo.
- SEEHER, J. 1987:** *Demircihüyük III.1. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978*. Mainz am Rhein. Verlag Philipp von Zabern.
- SPERLING, J. W. 1976:** "Kum Tepe in the Troad. Trial Excavation, 1934" *Hesperia* 45.4, s. 305-364.
- TÜL, Ş. 1986:** "Prehistoric Settlements on the Maeander Plain (Appendix 1) in: Oustinoff, E.-Joukowsky, M.S. (Ed.) *Prehistoric Aphrodisias. An Account of the Excavations and Artifact Studies*, Louvain and Providence: Brown University / Erasme.
- WACE, A. J. B. - M. S. THOMPSON 1912:** *Prehistoric Thessaly, Being Some Account of Recent Excavations and Explorations in North-Eastern Greece from Lake Kopais to the Borders of Macedonia*. Cambridge: Univ. Press.
- YAKAR, J. 2000:** *Ethnoarchaeology of Anatolia-Rural Socia-Economy in the Bronze and Iron Ages*, Tell Aviv University, Jerusalem: Graphit Press.